

Bijzondere paddenstoelenvondsten op Vlieland

Evert Ruiter

Duinopzwallen op de Rug van het Veen en Purperbruine aardtongen langs de Postweg. Of Zonnegloedknotszwammen op de Waddendijk en Steppekoraalzwammen in het hete duinzand. Je kunt ze, naast allerlei andere soorten met evenzo fraaie namen, vinden op Vlieland. Want voor bijzondere paddenstoelen hoef je niet naar een herfstig bos op de Veluwe, ook op de Waddeneilanden is een keur aan soorten en zeldzaamheden aan te treffen.

Inleiding

De Waddeneilanden zijn altijd in trek geweest bij mycologen. Het zijn dynamische gebieden, maar tegelijkertijd vind je er ook plaatsen die soms eeuwenlang ongestoord zijn gebleven. En er zijn bossen op vrij kalkrijke bodem, altijd goed voor bijzondere paddenstoelen. Van Texel tot Rottumerog zijn alle eilanden al eens meer of minder grondig onderzocht. En op veel eilanden wonen ook wel paddenstoelenliefhebbers. Ook maken veel eilanden inmiddels deel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Daar worden jaarlijks systematisch soorten van de zeereep gemonitord. Sommige eilanden zijn zelfs landelijk bekend vanwege soorten die er voorkomen. Bijvoorbeeld Texel, waar de uiterst zeldzame Granaatbloemwasplaat voorkomt. In dit artikel nemen we Vlieland onder de loep. Er wordt echter geen totaalbeeld geschetst van de grote rijkdom aan paddenstoelen op dit eiland - daarmee zou een hele Twirre gevuld kunnen worden - maar een aantal recente en nogal bijzondere vondsten wordt voor het voetlicht gebracht. Deze waarnemingen werden gedaan tussen augustus 2011 en oktober 2018.

Paddenstoelen van de Noordzeekust

Bij paddenstoelen denken we vooral aan mooie bossen met een zachte mosbodem waar in de nazomer en herfst prachtige kleurrijke paddenstoelen groeien. We associëren ze niet direct met de duinen waar Duindoorns, wuivend Helm en stuivend zand de sfeer bepalen. Toch zijn van oudsher duinen, zowel de dynamische jonge duinen als de oudere 'grijze duinen', zeer rijk aan specifieke mycoflora die bestand is tegen de vaak barre klimaatomstandigheden (zeer koud tot genadeloos warm) of geassocieerd is aan specifieke vegetatie zoals helmgras. DNA-onderzoek van duingrond heeft recent aangetoond dat de soortenrijkdom er veel groter is dan we dachten; er komen namelijk soorten voor die verder enkel bekend zijn van de Alpen, maar bij ons niet tot vruchtvorming komen. Een bijzondere ontdekking die een nieuw licht werpt op het natuuronderzoek in Nederland in het algemeen en de ecologie van paddenstoelen in het bijzonder.

Beschrijving van het eiland

Vlieland is het tweede Waddeneiland van het bekende rijtje (TVTAS) dat we allemaal op school leerden. Veel kleiner dan Texel en Terschelling

en met slechts één dorp. De natuur op het eiland wordt voor een groot deel bepaald door duinen. Met in de zeereep veel dynamische en zich steeds verjongende duinen (vooral op de Vliehors) en meer landinwaarts hier en daar oude duinen met diepe stuifkommen en kale uitgeloogde duintoppen zoals op de Rug van het Veen. Op diverse plaatsen zijn bossen aanwezig. Deze bossen bestaan voor een belangrijk deel uit naaldbos, met vooral Oostenrijkse dennen, Zeedennen en Sitkasparren. Toch is er in die bossen ook veel loofhout te vinden zoals Zomereik, berk, Witte abeel en Wilde lijsterbes. In het meest westelijke bos (Bomenland) treffen we hier en daar zelfs Beuken. Rondom de twee eendenkooien groeien ook elzen. Uitgestrekte kwelders zoals op Terschelling en Schiermonnikoog zijn op Vlieland niet aanwezig. Alleen ten zuiden van de Kroon's Polders vinden we een behoorlijke kwelder. Die Kroon's Polders, ooit aangelegd als weilanden, vormen nu een natuurgebied van internationale allure. Verspreid over het eiland vinden we schrale weilanden waar voornamelijk paarden grazen. Her en der treffen we over het gehele eiland prachtige schrale graslanden en veenheides aan. Het westelijk deel van het eiland wordt gevormd door een enorme zandvlakte, de Vliehors. Op de Vliehors zijn enkele grote en hoge duincomplexen aanwezig, maar het grootste deel bestaat uit een kale zandvlakte.

Paddenstoelenonderzoek op Vlieland

Op Vlieland is in de afgelopen decennia incidenteel onderzoek aan paddenstoelen verricht. Maar nooit op een gestructureerde manier. Sinds enkele jaren zijn er echter op het eiland woonachtige paddenstoelenliefhebbers die met regelmaat eropuit trekken om paddenstoelen te zoeken. Zij tellen ook transecten in het kader van het NEM project. Een mooie ontwikkeling. Daarnaast is in de periode 2011 – 2013 een deel van het voormalige manschappenverblijf (de kazerne) van de landmacht benut als biologisch veldstation. De auteur van dit artikel verbleef daar enkele malen voor een of meerdere weken om onderzoek te doen aan dagvlinders, libellen en sprinkhanen. Dat betrof altijd een periode in de zomer. In de herfst van 2011 verbleef hij er een week om de paddenstoelen eens nader te bestuderen. Dat leverde toen een aantal bijzondere vondsten op en dat haalde destijds de regionale en landelijke pers ¹. En dat wekte weer de belangstelling van de op het eiland woonachtige paddenstoelenliefhebbers die met

¹ <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message?msg=15142>

Figuur 1. Karmozijnwasplaat, Vlieland oktober 2011 (foto Evert Ruiter).

hernieuwde aandacht het eiland afspeurden en tot bezoeken van (amateur)mycologen die weer nieuwe bijzondere vondsten deden. Hierna wordt een aantal van de meest bijzondere vondsten beschreven.

Bijzondere vondsten

De zeereep, dat dynamische milieu van Helm, Duindoorn, Kruiwilg en steeds verstuivend zand of de oude duinen met uitgeloopte duintoppen en diep uitgestoven duinkommen, is een bijzonder biotoop met zeer specifieke soorten. In de duinen van Vlieland zijn soorten zoals Duinstinkzwam, Duinfranjehoed, Helmharpoenzwam, Duinveldridderzwam en Zand-tulpje niet zeldzaam. Veel van deze soorten zijn geassocieerd met Helm. Dat geldt ook voor de nogal zeldzame **Helmstropharia**. In november 2016 werd deze forse paddenstoel in de duinen van de Vliehors gevonden. In de bovenste rand van een uitgestoven kom op de Rug van het Veen werd in oktober 2011 de **Duinfopzwam** (figuur 2) aangetroffen. Deze soort is verwant aan de zeer algemene Gewone fopzwam, maar veel kleiner, meer gedrongen van vorm en met wijde lamellen. De Duinfopzwam is echter zeer zeldzaam en slechts bekend van enkele plekken in Nederland. Hij leeft (mogelijk) in symbiose met Kruiwilg. Op basis van uiterlijke kenmerken is de soort niet met zekerheid te onderscheiden. Microscopische determinatie is noodzakelijk. Tijdens een bezoek aan deze plek in november 2016 werd de soort wederom aangetroffen en kon toen met zekerheid worden gedetermineerd. Aardsterren

worden maar mondjesmaat aangetroffen op Vlieland. De **Ruwe aardster**, beslist geen algemene soort, kon in september 2018 aan de lijst worden toegevoegd.

Schrle graslanden komen op Vlieland niet zo heel veel voor. De rijkste en fraaiste situatie voor wat betreft dit biotoop treffen we aan in de Kroon's Polders. Of liever gezegd: in een klein deel van de eerste Kroon's Polder, want de rest is inmiddels veranderd in een fraai moeras. Op dit plekje vinden we een niet al te nat en enigszins geaccidenteerd en kalkrijk biotoop waar diverse algemene, maar ook zeldzamere graslandpaddenstoelen voorkomen. Je moet er wel voor op de knieën, want de aardtongen,

Figuur 2. Duinfopzwam, Vlieland oktober 2011 (foto Evert Ruiter).

Figuur 3. Purperbruine aardtong, Vlieland november 2017 (foto Willy Jansen).

knotszwammen en koraalzwammetjes staan vaak verscholen tussen de vegetatie. De kleurrijke wasplaten laten zich wat makkelijker vinden. Bijvoorbeeld de bijzonder fraaie **Karmozijnwasplaat** (figuur 1) die al in de nazomer van 2011 volop aanwezig was. Naast een vijftiental andere wasplaten is dit beslist een van de meest bijzondere soorten die op het eiland voorkomt. Recent werd een grote nieuwe groeiplaats ontdekt. In oktober 2011 werd er een aardtong gevonden waarvan direct duidelijk was dat het om een bijzondere vondst ging. Na determinatie door Atte van den Berg (i.m.) werd vastgesteld dat het de **Olijfgroene aardtong** betrof; een soort die al lange tijd niet meer in Nederland was aangetroffen. Deze vondst wekte de nieuwsgierigheid en zo werd in de loop van enkele jaren een aantal zeldzaamheden aan de lijst toegevoegd, te weten: de zeer zeldzame **Purperbruine aardtong** (figuur 3) en de zo mogelijk nog zeldzamere **Bruine aardtong**, waarvan slechts drie vindplaatsen in Nederland bekend zijn. De drie genoemde soorten zijn alle gevonden op dezelfde plek. Elders op het eiland werd ook gezocht naar aardtongen en aanverwante soorten van schrale graslanden. Dat leverde ook een aantal bijzondere vondsten op. Onder andere de uiterst zeldzame **Steppekoraalzwam** (figuur 4), een vrij forse koraalzwam die de laatste jaren sterk in aantal toeneemt in onze kustduinen en

Figuur 4. Steppekoraalzwam, Vlieland herfst 2017 (foto Sjoukje Mulder).

Figuur 5. Grauwe sikkelkoraalzwam, Vlieland najaar 2017 (foto John den Daas).

nu ook op Vlieland is aangetroffen. Een veel kleinere en onopvallend gekleurde koraalzwam is de **Grauwe sikkelkoraalzwam** (figuur 5). Deze werd gevonden in een schraal duingrasland ten oosten van camping Stortemelk. Deze soort, waarvan slechts een handvol waarnemingen uit Nederland bekend is, werd nooit eerder op een Waddeneiland aangetroffen. Een wel heel bijzonder fraai gekleurde soort betreft de **Zonnegloedknotszwam** (figuur 6). Dit roze-rood gekleurde zwammetje werd echter niet gevonden in een schraal grasland, maar in het schrale biotoop van de waddendijk achter het dorp.

De *bosgebieden* op Vlieland bestaan voor een deel uit voormalig productiebos en voorts uit de bosjes rondom eendenkooien. De productiebossen, waar houtoogst nu nog maar een marginale rol speelt, hebben inmiddels een volwassen stadium bereikt en buiten de dennen die er ooit zijn geplant is de variëteit aan boomsoorten sterk toegenomen. Dat levert een mooi palet aan boombegeleidende soorten op. Het voert te ver om dat uitgebreid te bespreken, maar vermeldenswaard is de vondst van **Denneneekhoorntjesbrood**. Deze boleet werd in 2017 op het eiland aangetroffen en de determinatie kon worden bevestigd door Chiel Noordeloos. Naast Vlieland is de soort recent maar op een drietal andere plekken in Nederland aangetroffen.

Figuur 6. Zonnegloedknotszwam, Vlieland najaar 2017 (foto John den Daas).

Een andere zeer bijzondere vondst betreft de **Slijmige gordijnzwam** die vanwege verzuring en vermesting van het vasteland van Nederland is verdwenen en alleen nog bekend was van Terschelling. Nieuw voor de Waddeneilanden is de **Gele galgordijnzwam**. Deze werd in september 2018 op Vlieland gevonden. Bodemrust in bossen betekent dat er zich een mooie strooisellaag kan ontwikkelen. Daar verteren saprophyten het organische materiaal. Twee vrij zeldzame soorten die daar werden gevonden zijn het **Spatelhoortje** en het **Oranjegeel koraaltje** (figuur 8). Beide werden aangetroffen in Bomenland, het meest westelijke en meest gevarieerde bos op het eiland.

Belang van het eiland voor paddenstoelen

Op Vlieland komen, net zoals op de meeste andere Waddeneilanden, nog veel ongestoorde milieus voor. Daarbij valt te denken aan oude duinen en duinvalleien waar niets gebeurt behalve dat er dieren grazen en dat de wind er vrij spel heeft en zand verstuift. Of eendenkooien waar al eeuwenlang het

Figuur 7. Paddenstoelenonderzoek door auteur, Vlieland november 2017 (foto Willy Jansen).

Figuur 8. Oranjegeel koraaltje, Vlieland 16 september 2018 (foto Evert Ruiter).

beheer en gebruik ongewijzigd is en kwelders waar ook van menselijke activiteiten niet of nauwelijks sprake is. Het zijn maar een paar voorbeelden van situaties waarbij de invloed van de mens marginaal is. Die afwezigheid van menselijk invloed leidt tot bodemrust en de afwezigheid van meststoffen (behalve die uit de lucht neerdalen) leidt tot een goed ontwikkeld en uitgebalanceerd bodemleven en de daaraan verbonden vegetatie. En daar gedijen ook paddenstoelen opperbest. Met name dit soort plaatsen waar de situatie ongestoord is, of het nu gaat om rijke of schrale omstandigheden, worden in ons land steeds schaarser. En daar waar ze nog aanwezig zijn op het vasteland heeft de omringende intensieve landbouw een verpestende invloed vanwege de ongewenste depositie van meststoffen vanuit de lucht. Op de Waddeneilanden die aan de periferie van ons land liggen is ten aanzien van dit probleem de invloed van weer en wind mogelijk van een zeer positieve invloed. Kortom, ongestoorde biotopen, bodemrust en rijk bodemleven, begrazing en afwezigheid van vermesting zijn van belang voor een rijke mycoflora. En die vinden we nog volop op Vlieland.

Dankzegging

Voor verblijf op het eiland was het biologische veldstation een uitstekend onderkomen. De initiator daarvan, Lenze Hofstee, is veel dank verschuldigd. Hij maakte het mogelijk veldonderzoek te doen en dat leverde een schat aan gegevens op. De eilanders Sjoukje Mulder en Joost van Bommel raakten besmet met het paddenstoelenvirus en vonden in de loop der jaren fraaie soorten. Zij leverden ook een gastvrij onderkomen aan paddenstoelenliefhebbers. Carl Zuhorn, boswachter ecologie bij SBB, verstreekte vergunningen voor het betreden van gebieden. Menno Boomsluiters, Eef Arnolds, John den Daas, Machiel Noordeloos en Atte van den Berg (i.m.) hielpen bij de determinatie van enkele soorten. Willy Jansen, Sjoukje Mulder en John den Daas leverden aanvullend fotomateriaal voor dit artikel. Waarvoor dank.

Evert Ruiter
 Cornelis Houtmanstraat 10
 8023 EA Zwolle
 e.j.ruiter@planet.nl